

Analyzing the emergence of artificial intelligence and its effects on society and religion

Mohadeseh Ghavamipour Sershkeh*

Amirreza Mahmoudi**

Abstract

The advances of artificial intelligence have led to widespread developments in the social and religious dimensions of societies. This article examines the potential and actual effects of artificial intelligence on social structures and religious values. Given the unique features of artificial intelligence, such as the ability to learn and adaptability, this technology is rapidly integrating with different aspects of everyday life and has raised concerns and challenges in ethical and spiritual areas. In the first part of the article, the analysis of social challenges associated with artificial intelligence, including its impact on human identity and social relations. Then, the consequences of artificial intelligence for religious values and ethics, such as rethinking traditional concepts such as authority and will, are examined. Also, the necessity of reviewing the role of religion in a society where artificial intelligence is gradually changing is referred to. The article concludes that despite the numerous benefits of artificial intelligence, the need for ethical supervision and strategies to guide this technology is felt to preserve social and religious values.

Keywords: Artificial Intelligence, Society, Religion, Ethical Values, Human Identity.

* Ph.D. Candidate of Criminal Law and Criminology, Department of Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran (Corresponding Author), mohadesehghavamipour@gmail.com

** Assistant Professor, Department of Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran, Amirreza.mahmodi@gmail.com

Date received: 28/03/2024, Date of acceptance: 18/07/2024

Introduction

The advancement of artificial intelligence (AI) technologies in recent decades has revolutionized the way we live, think, and communicate, and is increasingly shaping the future of human societies. With its ability to learn and make independent decisions, AI is distinct from past technologies and has penetrated various areas of human life, including industry, education, social services, and more recently, religion and ethics. The potential and actual effects of AI on social structures and religious values are such that they can challenge some of the traditional anthropological concepts, such as identity, ethics, and spirituality. This issue has become doubly important due to the profound impact of technology on the personal and social dimensions of people's lives. From a sociological perspective, AI has brought about fundamental changes in social relations by entering complex human domains, such as interpersonal interactions and social roles. These changes can pave the way for the creation of new orders and conflicts among humans. The entry of AI into the public and private spheres has not only caused changes in social relations and cultural norms, but also raised new questions about the role of technology in strengthening or weakening human and social values (Gray, 2004). Also, in the field of religion and ethics, advances in AI have created new philosophical and spiritual challenges. With the spread of AI and its ability to interact and influence human behavior and decision-making, there is a need to review and adapt religious and ethical teachings to these emerging technologies.

Material and Methods

This article attempts to answer some of the most important questions about the challenges and opportunities ahead, while analyzing the effects of AI on religion and society, by examining the positive and negative consequences of this technology. From this perspective, the present article attempts to analyze and explain these multiple dimensions, to provide solutions for maintaining social cohesion and spiritual identity of humans in the face of new technologies, and to help expand awareness about the challenges and opportunities of artificial intelligence in human societies. All these developments make it inevitable to examine this major change in academic platforms and in the field of social sciences and pathology about it. This article will examine how artificial intelligence technologies, which are claimed to fundamentally change the history and course of humanity, will affect society and religion, and will try to provide predictions about whether what artificial intelligence brings will lead societies towards the ideals predicted by religions.

Discussion and Result

The present study examines the profound effects of artificial intelligence on social structures and religious values. The findings of this paper show that artificial intelligence technology, with its unique features such as machine learning, large-scale data processing, and independent decision-making capabilities, has been able to play a fundamental role in social changes and religious challenges. By entering various aspects of life, social interactions, and religious concepts, this technology has created an unprecedented opportunity to improve the quality of life and social welfare, but at the same time it has also raised serious concerns about moral and spiritual threats. From a social perspective, artificial intelligence has caused significant changes in communication patterns, social roles, and even classification patterns in society. Artificial intelligence technologies, due to their high processing capabilities, are widely used in areas such as psychological counseling, social services, and human resource management, and are gradually replacing traditional human roles. These changes bring with them new employment concerns, reduced human interaction, and increased isolation. Class distinctions may also be reinforced by limited access to AI technologies, as low-income communities and developing countries do not reap the full benefits of the technology, while the wealthy have greater access to smart facilities. This will not only exacerbate economic inequality, but also deepen social divides.

Conclusion

This article emphasizes that in order to reap the benefits of AI and minimize its negative consequences; there is a need to develop rigorous ethical frameworks and cooperation between religious, cultural, and scientific institutions. By working together, these institutions can develop policies that promote the responsible use of AI and enable sustainable growth of society while preserving social and religious values. This cooperation and attention to religious and social values are important not only for preventing potential problems, but also for strengthening the role of religion in social life and maintaining the spiritual integrity of individuals.

Bibliography

Aghaei, Kulthum, Kariminia, Mohammad Mahdi, & Ansari Moghadam, Mojtabi. (1400). Criticism of Jean-Jacques Rousseau's educational theory from the perspective of human education. *Journal of Contemporary Research in Science and Research*, 3(29), 91. [in Persian]

- Bauman, Zygmund. (2017). *Sosyolojik düşünmek*. (Translated by Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chip Online. (2018). Yapay zekâ kendi özel dilini geliştirdi. Retrieved from https://www.chip.com.tr/haber/yapay-zeka-kendi-ozel-dilinigelistirdi_70948.html
- Çolak, Ebru. (2017). Yapay zeka dost mu düşman mı? *Derin Ekonomi*, 28, 120-127.
- Eslami, Reza, & Ansari, Narges. (2016). The use of military robots in the battlefield in the light of humanitarian legal principles. *International Legal Journal*, 34(56), 141-164. [in Persian]
- Fromm, Eric. (1994). *Erdem ve mutluluk*. (Translated by Ayda Yörükân). İstanbul: İşBankası Kültür Yayınları.
- Future of Life Institute. (2018). Benefits & risks of artificial intelligence. Retrieved from <https://futureoflife.org/background/benefits-risks-of-artificial>
- Gencer, Bedri. (2012). Medeniyet savaşında teknoloji. *Birey ve Toplum*, 2(4), 7-26.
- Geraci, Robert M. (2008). Apocalyptic AI: Religion and the promise of artificial intelligence. *Journal of the American Academy of Religion*, 76(1), 138-166.
- Giddens, Anthony. (2008). *Sosyoloji*. (Edited by Cemal Güzel). İstanbul: Kırmızı.
- Gray, John. (2013). *Kara ayın, apokaliptik din ve ütopyanın ölümü*. (Translated by Bahar Tırnakçı). İstanbul: YKY.
- Haqjo, Abdul Hojat. (1400). Artificial intelligence, its application and capabilities in religious sciences and seminaries. *Hoza*, 38(12-13), 140-153. [in Persian]
- Harari, Noah. (2018). *21. yüzyıl için 21 ders*. (Translated by Selin Sıral). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Javadi Ameli, Abdullah. (1367). Mankarin Maad. *Pasdar Magazine*, 18.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Keleş, Ahmet. (2006). Apokaliptik hadis edebiyatı ve problemleri. *İstem*, 4(7), 37-54.
- Mahfovi, Abbas. (1377). Man and thought about the resurrection. *Pasdar Magazine*, 205. [in Persian]
- Milliyet Gazetesi. (2017). Yapay zekâya vatandaşlık. Retrieved from <http://www.milliyet.com.tr/yapay-zekaya-vatandaslik-dunya-2545120/>
- Milliyet Gazetesi. (2018). Tanrının yapay zekâ olduğu bir din ortaya çıktı. Retrieved from <http://www.milliyet.com.tr/tanrının-yapay-zekaoldugu-yeni-bir-din-ortaya-cikti-mola-6297/>
- Öztemel, Ercan. (2018). Industry ve yapay zeka. *Bilim Teknik*, 607, 78-85.
- Pirim, Harun. (2006). Yapay zekâ. *Journal of Yaşar University*, 2006(1), 81-93.
- Qavamipour Sarsheke, Mohaddeh, & Mahmoudi, Amirreza. (1403). Analyzing the challenges of implementing moral intelligence in artificial intelligence. *Ethical Studies Quarterly*, 6(4), 23-48. [in Persian]
- Rajabi, Mohsen, & Nasrollahi, Mohammad Sadiq. (1402). Cultural implications of the development of artificial intelligence in social media in Iran. *Iranian Cultural Research Quarterly*, 16(2), 125-95. [in Persian]

217 Abstract

- Rousseau, Jean-Jacques. (1989). *İlimler ve sanatlar hakkında nutuk*. (Translated by Selahattin Eyübođlu). İstanbul: Meb Yay.
- Sermutlu, Emre. (2018). Derinliklerdeki zeka ve etik. *Bilim Teknik Dergisi*, 602, 60-64.
- United Nations Development Programme. (1999). Human development report 1999. Retrieved from http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/260/hdr_1999_en_nostats.pdf
- United Nations Development Programme. (2017). 2023 human development report. Retrieved from <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>
- Way of the Future Church. (2018). What is this all about. Retrieved from <http://www.wayofthefuture.church/>
- Wired. (2018). Inside the first church of artificial intelligence. Retrieved from <https://www.wired.com/story/anthony-levandowski-artificialintelligence-religion/>
- Yousefi, Yunus. (1402). Answers to the most important doubts about religion and artificial intelligence. *Afaq Human Sciences*, 88-99. [in Persian]

تاثیرات هوش مصنوعی بر ساختارهای اجتماعی و ارزش‌های دینی

محدثه قوامی پور سرشکه*

امیررضا محمودی**

چکیده

پیشرفت‌های هوش مصنوعی تحولات گسترده‌ای را در ابعاد اجتماعی و دینی جوامع به همراه داشته است. این مقاله به بررسی تاثیرات بالقوه و بالفعل هوش مصنوعی بر ساختارهای اجتماعی و ارزش‌های دینی می‌پردازد. با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد هوش مصنوعی، نظیر توانایی یادگیری و تطبیق‌پذیری، این فناوری به سرعت در حال ادغام با جوانب مختلف زندگی روزمره است و نگرانی‌ها و چالش‌هایی را در حوزه‌های اخلاقی و معنوی برانگیخته است. در بخش‌های نخست مقاله، به تحلیل چالش‌های اجتماعی مرتبط با هوش مصنوعی از جمله تاثیر آن بر هویت انسانی و روابط اجتماعی پرداخته می‌شود. سپس، پیامدهای هوش مصنوعی برای ارزش‌های دینی و اخلاقیات، نظیر بازاندیشی در مفاهیم سنتی از قبیل اختیار و اراده، بررسی می‌گردد. همچنین، به ضرورت بازبینی نقش دین در جامعه‌ای که هوش مصنوعی به تدریج در حال تغییر آن است، اشاره می‌شود. مقاله نتیجه‌گیری می‌کند که با وجود فواید متعدد هوش مصنوعی، نیاز به نظارت و راهبردهای اخلاقی برای هدایت این فناوری در راستای حفظ ارزش‌های اجتماعی و دینی احساس می‌شود.

کلیدواژه‌ها: هوش مصنوعی، جامعه، دین، ارزش‌های اخلاقی، هویت انسانی.

* دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران
(نویسنده مسئول)، mohadesehghavamipour@gmail.com

** استادیار گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران، amirreza.mahmodi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۰۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۸

۱. مقدمه

پیشرفت فناوری‌های هوش مصنوعی (AI) در دهه‌های اخیر، انقلابی در شیوه‌های زندگی، تفکر و ارتباطات اجتماعی ایجاد کرده و به‌طور فزاینده‌ای در حال شکل‌دهی به آینده جوامع بشری است. هوش مصنوعی با قابلیت یادگیری و تصمیم‌گیری مستقل، از فناوری‌های گذشته متمایز است و توانسته به حوزه‌های مختلفی از زندگی انسان‌ها، از جمله صنعت، آموزش، خدمات اجتماعی، و اخیراً حوزه‌های دین و اخلاق نفوذ کند. (Milliyet, 2017; Çolak, 2017) تاثیرات بالقوه و بالفعل هوش مصنوعی بر ساختارهای اجتماعی و ارزش‌های دینی به‌گونه‌ای است که می‌تواند برخی از مفاهیم سنتی انسان‌شناسی، نظیر هویت، اخلاق و معنویت را به چالش بکشد. این موضوع به دلیل اثرگذاری عمیق فناوری بر ابعاد شخصی و اجتماعی زندگی افراد، اهمیتی دوچندان پیدا کرده است.

از منظر جامعه‌شناختی، هوش مصنوعی با ورود به حیطه‌های پیچیده انسانی، همچون تعاملات بین فردی و نقش‌های اجتماعی، موجب تغییراتی بنیادین در روابط اجتماعی شده است. این تغییرات می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد نظم‌ها و همچنین تعارضات جدیدی در میان انسان‌ها شود. ورود هوش مصنوعی به حوزه‌های عمومی و خصوصی نه تنها باعث تغییر در روابط اجتماعی و هنجارهای فرهنگی شده، بلکه پرسش‌های جدیدی درباره نقش فناوری در تقویت یا تضعیف ارزش‌های انسانی و اجتماعی مطرح کرده است. (Gray, 2004) همچنین، در حوزه دین و اخلاق، پیشرفت‌های هوش مصنوعی چالش‌های فلسفی و معنوی جدیدی را به وجود آورده است. با گسترش هوش مصنوعی و توانایی آن در تعامل و تاثیرگذاری بر رفتارها و تصمیم‌گیری‌های انسانی، نیاز به بازنگری و انطباق آموزه‌های دینی و اخلاقی با این فناوری‌های نوظهور احساس می‌شود. (Geraci, 2008)

این مقاله در تلاش است تا ضمن واکاوی تاثیرات هوش مصنوعی بر دین و جامعه، با بررسی پیامدهای مثبت و منفی این فناوری، به پاسخگویی به برخی از مهم‌ترین سؤالات پیرامون چالش‌ها و فرصت‌های پیش رو بپردازد. از این منظر، مقاله حاضر تلاش می‌کند تا با تحلیل و تبیین این ابعاد چندگانه، راهکارهایی برای حفظ انسجام اجتماعی و هویت معنوی انسان‌ها در مواجهه با فناوری‌های نوین ارائه دهد و به گسترش آگاهی درباره چالش‌ها و فرصت‌های هوش مصنوعی در جوامع بشری کمک کند.

همه این تحولات، بررسی این تغییر عمده در پلتفرم‌های آکادمیک و در حوزه علوم اجتماعی و آسیب‌شناسی در مورد آن را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. این مقاله به بررسی نحوه

تأثیرگذاری فناوری‌های هوش مصنوعی که ادعا می‌شود تاریخ و روند بشریت را به طور بنیادین تغییر دهد، بر جامعه و دین خواهد پرداخت و تلاش خواهد کرد تا پیش‌بینی‌هایی در مورد این که آیا آنچه هوش مصنوعی به ارمغان می‌آورد، جوامع را به سمت آرمان‌های پیش‌بینی شده توسط ادیان هدایت می‌کند یا خیر، ارائه دهد.

۲. مبانی فرابشری بودن دین

ارزیابی هوش مصنوعی به عنوان یک نتیجه از فناوری پیشرفته، بدون در نظر گرفتن میراث تاریخی جوامع غربی که فناوری پیشرفته در آن ظهور کرده است، درست نخواهد بود. نمی‌توان انکار کرد که این میراث تاریخی بر پایه هارمونی ادیان یهودی و مسیحی بنا شده است. این هارمونی، با مسئله قرار دادن و مدل‌سازی آینده، یک پویایی اجتماعی را ایجاد کرده است. سناریوهای آینده در فرهنگ یهودی-مسیحی با عنوان "آپوکالیپتسم" Apocalyptic نامگذاری شده است. واژه "آپوکالیپتیک" Apocalyptic از کلمه یونانی "آپوکالیپسیس" Apocalypses گرفته شده است. از نظر اصطلاحی، در تاریخ یهودیت، آپوکالیپتیک به ادبیاتی اشاره دارد که در آن به موضوعات مربوط به پایان جهان پرداخته می‌شود و رویدادهای آینده تا قیامت بیان می‌گردد. (Keleş, 2006: 37) به نظر نمی‌رسد که بتوان در بحث‌های آپوکالیپتیک، از فلسفه تاریخ و تاریخ ادیان فاصله گرفت و موضوع را بدون مبنا قرار داد. در این زمینه، ایده‌های جان گری می‌تواند در درک موضوع روشنگر باشد. از نظر گری، در طول تاریخ، درک هدفمندی و نزدیک شدن به پایان جهان در سایر ادیان و درک‌های تاریخی وجود داشته است. (Gray, 2004: 24-25) اما این درک، در فرهنگ یهودی-مسیحی جنبه‌ای ویژه پیدا کرده است. (Gray, 2004: 24-25) مسیحیت این باور را القا کرده است که تاریخ بشری یک فرآیند هدفمند است. در یهودیت کهن پیش از مسیحیت، اثری از اندیشه نزدیک شدن به پایان جهان دیده نمی‌شود. مسیحیان معتقد بودند که تاریخ به لحاظ هدفمند بودن، هر دو معنای پایان را دارا است. از نظر آنها، تاریخ هدفی داشت و زمانی که این هدف محقق می‌شد، جهان به پایان می‌رسید. می‌توان گفت که اندیشمندانی مانند مارکس و فوکویاما گفتمان "پایان تاریخ" را که پایه‌های فکری آنها را تشکیل می‌دهد، از این درک به ارث برده‌اند. آنها تحت تأثیر این درک، تاریخ را گرچه نه اجتناب‌ناپذیر اما دارای یک هدف جهانی می‌بینند و در پایه همه این درک‌ها، این اندیشه وجود دارد که تاریخ نه به عنوان علت بلکه به عنوان غایت رویدادها درک می‌شود و این غایت نیز رهایی بشریت است. این اندیشه با مسیحیت وارد تفکر غربی شده و تا به امروز، تفکر غربی را شکل داده است. (Gray, 2013: 16-17)

علاوه بر ارزیابی‌های گری، باز کردن یک پرانتز کوتاه در مورد باورها و اطلاعات مربوط به پایان جهان در اسلام نیز مفید خواهد بود. در اسلام، درک "زمان آخر" و این باور وجود دارد که پایان جهان بسیار نزدیک است. حتی پیامبر(ص) فرموده‌اند که این به اندازه فاصله بین انگشت اشاره و انگشت میانی نزدیک است. با این حال، در اسلام همراه با احادیث، به پیروان توصیه شده است که به جای درگیر شدن با این موضوع، باید به آنچه برای زندگی آخرت که پس از پایان دنیا خواهد آمد، آماده کنند. (محفوظی، ۱۳۷۷، ۴) با این تأکید، اسلام از مسیحیت که برای پیروانش در زمینه تاریخی یک هدفمندی القا می‌کند، جدا می‌شود. بنابراین در باور اسلامی، زمان آخر به عنوان یک فرآیندی که باید برای آن آماده شد، مطرح می‌گردد. این باور که در قرآن به عنوان یاری کردن به دین خدا معرفی شده است، در گفتارها با عباراتی چون "مسئول راه بودن نه پیروزی" و "وظیفه خود را انجام دادن و بقیه را به خدا واگذار کردن" بیان می‌شود. (جوادی آملی، ۱۳۶۷، ۱۴) از این منظر، در دین اسلام درکی از پایان جهان شبیه به آپوکالیپتیسیم در مسیحیت شکل نگرفته است. اسلام به عنوان دینی معرفی می‌شود که پایان جهان را حتمی می‌داند و به پیروانش در سطح فردی آمادگی را توصیه می‌کند. گفتمان‌های دینی که پایه‌های جستجوی هوش مصنوعی را تشکیل می‌دهند، بر آپوکالیپتیسیم مسیحی استوار هستند.

اگرچه در یهودیت پیش از مسیحیت، گفتمان‌های آپوکالیپتیکی دیده نمی‌شود، اما با ظهور مسیحیت، این گونه تعاملات آغاز شد. با این حال، می‌توانیم بگوییم که رگ اصلی گفتمان‌های آپوکالیپتیک از مسیحیت نشأت می‌گیرد. در آپوکالیپتیسیم یهودی-مسیحی، سه ویژگی اساسی وجود دارد:

- بیگانگی با این جهان،
- آرزوی برپایی بهشت جهان جدید،
- تبدیل انسان برای زندگی در بدن‌های پاکیزه شده.

در حوزه علمی نیز می‌توانیم بگوییم که سنتی طولانی از طراحی عروسک‌های خدمتکار در قرن ۱۷ و اتومات‌های اروپایی در قرن ۱۸ وجود داشته است. (Gray, 2004: 20) هانس موراوک، اسطوره زنده هوش مصنوعی، در ادامه این سنت هنگام طراحی اولین خودروی کنترل خودکار، این کار را انجام داد. موراوک و سایر حامیان هوش مصنوعی که این کار را انجام می‌دهند، پیشگامان یک جنبش علمی هستند که هرگز از سنت‌های آپوکالیپتیک فرهنگ غربی دور

نبوده‌اند. سنت‌های آخرالزمانی یهودیت و مسیحیت، برخی ویژگی‌های اساسی را با آنچه در کتاب‌های علمی قرن بیستم درباره رباتیک و هوش مصنوعی دیده می‌شود، به اشتراک می‌گذارند. یهودیان و مسیحیان هنگامی که با بیگانگی مواجه می‌شدند، با اشتیاق منتظر مداخله خدا در تاریخ بوده‌اند. (Gray, 2004: 26)

در پایان تاریخ، خدا با بدن‌های جدید، جهانی نو خواهد آفرید و بشریت را زنده خواهد کرد. اما حامیان آپوکالیپتیک هوش مصنوعی برای تضمین فرارسیدن پادشاهی آینده، به قدرت الهی اعتماد نمی‌کنند؛ بلکه برای تضمین جهانی جدید، به تکامل روی می‌آورند. بنابراین، اینها معتقدند حتی بدون خدا، تکامل پادشاهی آینده را تضمین خواهد کرد. (Geraci, 2008: 138)

هوش مصنوعی آپوکالیپتیک، آینده‌ای مکانیکی را ارائه می‌کند که در آن انسان هوشمندی خود را به ماشین‌ها انتقال می‌دهد و بهشت واقعیت مجازی با بدن‌های کامل مجازی عرضه می‌شود. (Geraci, 2008: 159) از نظر مطالعات دینی، این پدیده بسیار کم مورد توجه قرار گرفته است.

می‌توانیم بگوییم که علم و دین، دو تلاش جداگانه برای درک جهان موجود هستند. این تعاریف علمی و دینی، کاربردی است برای نامگذاری درکی که از عصری به عصر دیگر و از فردی به فرد دیگر متفاوت است. در متون آپوکالیپتیک قدیمی، خدا پیروزی نیکان بر نیروهای شیطان را تضمین می‌کند. این روایت به انسان امید و شجاعت می‌بخشد. در هوش مصنوعی اما، پیشرفت، پیروزی هوش رایانه‌ای بر نیروهای ناکافی جهل را تضمین می‌کند. خدا در تکامل علمی، تضمین‌های متعالی برای آینده ارائه می‌دهد، اما وضعیت اخلاقی تاریخی و زمینه‌ای رویدادها، اهداف تاریخی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. (Geraci, 2008: 160) از این زوایا، می‌توان ادعا کرد که انگیزه‌های دینی در پشت اندیشه توسعه هوش مصنوعی وجود دارد یا می‌توان ادعا کرد که ارتباط مستقیمی با تجربیات و سوابق دینی بشر دارد. اما به نظر می‌رسد که آیا نتایج هوش مصنوعی با دین سازگار خواهد بود یا خوشبختی‌ای را که دین پیش‌بینی می‌کند به ارمغان خواهد آورد یا خیر، در حال حاضر نامشخص است.

۳. فناوری‌های نوین و هوش مصنوعی

درک فرآیند توسعه فناوری و انتقادات وارد بر آن، به درک انتقادات و اعتراضات احتمالی علیه هوش مصنوعی و افق‌های قابل دسترسی با هوش مصنوعی کمک خواهد کرد. می‌توان گفت که اعتراضات به تغییرات ایجاد شده توسط فناوری در زندگی انسان تا روسو قابل ردیابی است. در اثر او با عنوان "سخنرانی درباره علوم و هنرها" که در سال ۱۷۵۰ نوشته شد، انتقادات

مهمی به پیشرفت‌های علمی و فنی مطرح شده صورت گرفته است. (آقایی، کریمی نیا، انصاری مقدم، ۱۴۰۰، ۸۵)

اعتراضات او به فناوری در حال توسعه و درک انسانی که برای توسعه فناوری شرطی شده بود، قابل مشاهده است. روسو می‌گوید که در آن زمان او دید که آنچه به اختصار تمدن نامیده می‌شد، جستجوی فناوری، هیچ کمکی به جستجوی حقیقت بشریت نکرده است. این جملات به خوبی خلاصه می‌کند که او در تمایز بین فناوری و انسانیت، چه مشاهده‌ای داشته است:

علوم و هنرها نه تنها در زمان پیشرفت به سمت کمال، نفوس ما را فاسد کردند، بلکه علوم و هنرها خود مدیون رذالت‌های ما هستند. در حالی که سیاستمداران جهان باستان همواره از معنویت و فضیلت سخن می‌گفتند، سیاستمداران ما تنها از تجارت و پول صحبت می‌کنند. (Rousseau, 1989: 27)

پس از روسو، توماس کارلایل با مفهوم‌سازی‌های خود در نزدیک شدن به موضوع، در دوره خود یک آکادمیسین تشخیص‌دهنده در انتقاد از فناوری بوده است. مشاهدات او در یک نوشته در سال ۱۸۲۹ که ایده جامعه مکانیکی ناشی از مکانیزه شدن و ماشینی شدن، منجر به آنچه که او "فناوری خودمختار" می‌نامد خواهد شد و این امر بشریت را به عقلانیت و ابزارگرایی محکوم خواهد کرد، به گونه‌ای که ابزارها تعیین‌کننده اهداف خواهند شد، بسیار قابل توجه است. او همچنین در این مقاله می‌گوید که اگر برای عصری که در آن زندگی می‌کنند نامی انتخاب کنند، باید آن را "عصر ماشین" و نه "عصر فضیلت یا حکمت" بنامند. گاوآهن که نماد دوره قبل بود، به نیرو و کنترل انسان وابسته است و این را نمایندگی می‌کند. اما ماشین، به ویژه ماشین بخار در آن دوره، به فناوری خودمختار اشاره دارد. از این منظر، او ماشین را به عنوان یک نماد یا استعاره در نظر گرفته است. بر اساس این استعاره، دیگر ماشینی شدن نه تنها شیوه‌های عمل و رفتار ما را تعیین می‌کند، بلکه همچنین کنترل کامل احساسات، تفکرات و دیدگاه‌های ما را نیز در اختیار می‌گیرد. به طوری که انسان‌ها از نظر قلب و ذهن در یک وضعیت ماشینی قرار می‌گیرند. (Gencer, 2012: 10)

حدود دو قرن پس از کارلایل، این اظهارات به گوش می‌رسد که ما در آستانه یک مرحله جدید قرار داریم. (Pirim, 2006: 82) می‌توان تصور کرد که این آستانه به منزله یک به‌روزرسانی درک و عصر فناوری است، مانند یک بازی یا برنامه کامپیوتری که به‌روز می‌شود. اما باید ببینیم که این به‌روزرسانی می‌تواند عادات، ادراکات، رفتارها و حتی زندگی ما را از نو بازآفرینی کند.

هنگامی که به انتقادات از فناوری باز می‌گردیم، می‌توان گفت که به دلیل ارتباط فناوری با پروتستان‌تیسیم در زمینه‌های پدیدآورنده آن، به طور مکرر مورد انتقاد متفکران کاتولیک و مسلمان قرار گرفته است. اما به نظر می‌رسد که این انتقادات با شکل امروزی خود، دیگر از گفتمان "دیگری" فراتر رفته و از گفتمان "فناوری در برابر کاتولیسیم، اسلام" خارج شده و به نقطه اشتراک "فناوری در برابر انسان" رسیده است. (Gencer, 2012: 7-26) اگر در نظر بگیریم که امروزه فناوری تحت عنوان هوش مصنوعی مورد بررسی قرار می‌گیرد، می‌توانیم نتیجه بگیریم که دوگانه "هوش مصنوعی در برابر انسان" موضوع اصلی بسیاری از رشته‌ها خواهد بود و حتی باید باشد. زیرا آنچه در اینجا مورد بحث است، به نظر می‌رسد سرنوشت بشریت باشد.

در اینجا باید به بررسی جامعه‌ای که پیش‌بینی می‌کنیم هوش مصنوعی در آن وجود خواهد داشت، می‌پردازیم. پیش از آن، بهتر است به بحث‌های جاری درباره اینکه آیا هوش مصنوعی برای بشریت مفید است یا مضر، نگاهی بیندازیم. اخیراً بحثی میان صاحبان و مدیران اجرایی دو شرکت فناوری بزرگ درباره احتمال اینکه هوش مصنوعی پایان بشریت را رقم خواهد زد یا خیر، مطرح شد. در این بحث، ایلان ماسک، بنیانگذار و مدیرعامل تسلا و اسپیس‌ایکس، بر لزوم وضع قوانینی برای کنترل هوش مصنوعی در محدوده‌ای خاص تأکید کرد و اعلام نمود که عدم انجام این کار، خطر بزرگی برای آینده تمدن بشری خواهد داشت. به نظر می‌رسید ماسک در این عقیده تنها نبود. فیزیکدان معروف استفان هاوکینگ نیز با این گفته که "هوش مصنوعی می‌تواند به خودارتقایی ادامه دهد و حتی خود را بازسازی کند. انسان‌ها که با تکامل بیولوژیکی بسیار کند محدود شده‌اند، قادر به رقابت با چنین قدرتی نیستند"، در کنار ماسک قرار گرفت. در طرف مقابل، مارک زاکربرگ، بنیانگذار و مدیرعامل فیس‌بوک، معتقد بود که هوش مصنوعی برای بشریت مفید خواهد بود. او ادعا می‌کند: "من در مورد هوش مصنوعی خوش بین هستم. کسانی را که سناریوهای تاریک را ابداع می‌کنند، درک نمی‌کنم." (Çolak 2017: 122)

با نگاهی به تحولات نگران‌کننده در زمینه هوش مصنوعی، با مواردی جالب مواجه می‌شویم: ربات‌های مسلح به مسلسل خودکار مرز کره جنوبی و کره شمالی را به تنهایی گشت می‌زنند. این ربات‌ها اگر کسی را در نزدیکی مرز ببینند، می‌توانند در عرض ۳۰ ثانیه شلیک کنند. (اسلامی، انصاری، ۱۳۹۶، ۱۴۴) نگرانی وجود دارد که این ربات‌ها ساخته شرکت بوستون دینامیکس روزی به سربازان خودی شلیک کنند. شخصیت هوش مصنوعی تای (چت بات) تولید شرکت مایکروسافت برای ارسال توییت و پاسخگویی به انسان‌ها برنامه ریزی شده

بود. اما به مرور زمان به طرفدار هیتلر و عاشق نسل کشی تبدیل شد و ناچار به تعطیلی کشیده شد. (Chip Online 2018) در یک آزمایش به نام دیپ مایند یک سیستم رایانه ای با الگوبرداری از مغز انسان طراحی شد که در بازی چیدن سیب، با کاهش سیب‌ها سعی کرد با خاموش کردن رایانه دیگر، سیب‌های بیشتری را جمع کند. یک برنامه هوش مصنوعی به نام لونا برای پاسخ به این سوال که "دوست پسر من زد، چه کار کنم؟" برنامه ریزی نشده بود، اما توانایی ارائه پاسخ منطقی به این گونه سوالات را به طور خودکار توسعه داد و در نهایت به این سوال پاسخ داد: "اگر با کسی رابطه داری و او به تو خشونت فیزیکی روا می‌دارد، باید او را ترک کنی (Çolak 2017: 124) " اخیراً اپلیکیشن فیسبوک برای اجازه دادن به برنامه هایش برای گفتگو و یادگیری از یکدیگر، یک محیط ایجاد کرد. در ابتدا رایانه‌ها قرار بود با ارائه اطلاعات و داده‌ها با یکدیگر گفتگو کنند که همین‌طور هم شد. اما پس از مدتی، رایانه‌ها شروع به توسعه یک زبان خصوصی بین خودشان کردند. آنها کلماتی را که از نظر خودشان غیرضروری می‌دانستند حذف کردند و به گونه‌ای که انسان نمی‌توانست درک کند، ارتباط برقرار کردند. در نتیجه این برنامه متوقف شد. (Chip Online 2018)

در کنار این تحولات جلب توجه کننده و نگران کننده برای انسان، لازم است نگاهی به دیدگاه‌ها و افکار کسانی که معتقدند هوش مصنوعی و توسعه آن مزایای بزرگی برای بشریت به همراه خواهد داشت، بیندازیم. بر اساس این دیدگاه، هوش مصنوعی منافع بی‌شماری برای بشر به ارمغان خواهد آورد که حتی ممکن است محدودیتی نداشته باشد. به عنوان مثال، سیستم‌ها و اعضای مصنوعی که با فناوری‌های کاشت به بدن انسان تزریق می‌شوند.

سیستم‌هایی توسعه خواهند یافت که در بسیاری از زمینه‌ها از جمله سلامت انسان، مفید خواهند بود و به جامعه خدمت می‌کنند. لباس‌ها می‌توانند اطلاعات و هشدارهایی در مورد سلامتی و آسایش زندگی افراد پوشنده ارائه دهند. کارخانه‌ها و شهرها روز به روز هوشمندتر خواهند شد. با کمک میلیون‌ها حسگر در ارتباط و تعامل با یکدیگر در سراسر شهرها، مردم به سمت یک زندگی بدون مشکل پیش خواهند رفت. (Öztemel 2018: 84) خودروها و اشیای مختلف هوشمند می‌توانند درک انسان از استفاده از وسایل و خودرو را به طور بنیادین تغییر دهند. مردم صاحب خودرو نخواهند بود، خودروهایی که در خیابان‌ها برای خدمت به همه آماده هستند، به درب متقاضیان می‌آیند و خدمات ارائه می‌دهند. بنابراین برخی از نیازهای مالکیت خودرو از بین می‌رود. به همین ترتیب، با امکان مدیریت وسایل نقلیه حمل و نقل با هوش مصنوعی، خدمات حمل و نقل ایمن تر و منظم تری ارائه خواهد شد. کسانی که به

عنصر تغییر اجتماعی ناشی از این نوآوری‌ها نگاه مثبتی دارند، پیش‌بینی می‌کنند که بشر فلسفه اشتراک‌گذاری را خواهد پذیرفت. برخی پیش‌بینی می‌کنند که استفاده مشترک از خودروهایی شخصی با همسایگان و دیگران، درک به اشتراک گذاشتن ابزار و وسایل با دیگران را افزایش می‌دهد و به انسجام اجتماعی کمک می‌کند. (Öztemel 2018: 84)

اما استدلال‌های کسانی که از زاویه دیگری به این موضوع می‌نگرند، در حدی قوی است که نمی‌توان آنها را نادیده گرفت. مشاهده شده که خودروهایی هوشمند در تلاش برای رسیدن به هدف برنامه‌ریزی شده خود، سعی در ایجاد مانع برای هوش مصنوعی‌های دیگر دارند. به عنوان مثال، تلاش یک هواپیما برای رسیدن به مقصد در کوتاه‌ترین زمان و کوتاه‌ترین مسیر ممکن است باعث تغییر مسیر و جاده سایر وسایل هوایی شود که می‌تواند منجر به تصادفات و فجایع هوایی گردد. (Future of Life Institute 2018) علاوه بر این، انجام کارها توسط ماشین‌های هوشمند مصنوعی مشکل‌بیکاری را نیز به همراه خواهد داشت. به عنوان مثال، تنها در آمریکا ۳.۵ میلیون راننده کامیون و کامیون در بخش حمل و نقل ممکن است بیکار شوند. هرچه هوش مصنوعی بیشتر انسان‌ها را از کار بیکار کند، ثروت و قدرت ممکن است در دست یک گروه نخبگان بسیار محدود که برنامه‌های کنترل‌کننده دانش را کنترل می‌کنند، متمرکز شود. به اعتقاد نوآهراری با شروع انجام کارهای انسانی توسط هوش مصنوعی، یک جامعه انسانی بی‌هدف و بی‌فایده ایجاد خواهد شد. (Harari 2018: 35)

با وجود اینکه جامعه هوش مصنوعی حامل تغییرات سریع و انتقالی است، نمی‌توان آن را مستقل از پیامدهای اجتماعی ناشی از فناوری در حال توسعه در نظر گرفت. از این منظر، لازم است نگاهی به تغییراتی که ابزارهای فناورانه در جامعه ایجاد می‌کنند، بیندازیم. بزرگترین تأثیر در حوزه اجتماعی، تغییر سبک زندگی انسان‌ها، روابط، انتظارات و ادراکات آنها توسط رسانه‌ها و ابزارهای ارتباطی مبتنی بر اینترنت است. این تغییرات جامعه را کاملاً دگرگون می‌کند. تا جایی که ارزش‌های به دست آمده بشر از این دگرگونی‌ها تأثیر می‌پذیرند و گاهی تا حدودی و گاهی کاملاً از بین می‌روند. به عنوان مثال، با ورود تلویزیون به زندگی اجتماعی، روابط همسایگی و خویشاوندی تحت تأثیر قرار گرفت و ملاقات‌های متقابل از بین رفت. به دلیل کمیاب بودن تلویزیون، حتی اگر این بازدیدهای اجباری وجود داشت، هدف تماشای صفحه نمایش سفید بود، بنابراین کیفیت روابط کاهش یافت. بدین ترتیب، ارزش‌های اجتماعی مانند روابط همسایگی و خویشاوندی، ارزش خود را از دست دادند. امروزه با گسترش اینترنت و اتصال تلفن‌های همراه به اینترنت، وحدت خانوادگی از بین رفته است. اکنون حتی اعضای

یک خانواده از طریق تلفن با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. از طرف دیگر، عادات و انتظارات افراد به دلیل انسان بودن آنها، در روابط اینترنتی آنها نیز نمایان می‌شود. به این معنی که آنها سعی می‌کنند خواسته‌ها و انتظارات ارضای فردی خود را از طریق اینترنت برآورده کنند. (Çolak 2017: 125)

افرادی که نمی‌توانند چشم از تلفن و صفحه نمایش بردارند، از یک طرف هدفشان تنها ماندن با صفحه نمایش هاست، اما از طرف دیگر با تلاش برای افزایش تعداد بازدید ویدیوهای که در سایت‌های اشتراک ویدیو آپلود می‌کنند، به دنبال افزایش دیده شدن خود هستند. این تلاش برای خودنمایی از طریق شبکه‌های اجتماعی و وبلاگ‌ها نشان می‌دهد که انسان حتی فراتر از سبک زندگی معاصر متمرکز بر فناوری، همچنان تحت تأثیر آرزوها و خواسته‌های انسانی مانند کسب شهرت قرار دارد. (Giddens 2008: 691) از این رو می‌توانیم نتیجه بگیریم که تمام پیشرفت‌های هوش مصنوعی باید شامل ویژگی‌های انسانی باشد و در نهایت بر اساس خصوصیات انسانی شکل خواهد گرفت.

یکی از جاهایی که کسب شهرت در رسانه‌های اجتماعی جامعه را به آن سوق می‌دهد، دور کردن فرد از پذیرش مسئولیت اخلاقی رفتارهای خود است. فردی که فکر می‌کند در دنیای مجازی از سایر عناصر ارتباط واقعی که نیازمند مسئولیت‌پذیری است، معاف است، ممکن است با دیدگاهی صرفاً گیرنده به رویدادها بنگرد و در نتیجه از واقعیت جدا و ناسازگار شود. می‌توان نمونه‌ای از این وضعیت را در توضیحات ماکس وبر در تحلیل وضعیت فرد در برابر بوروکراسی یک قرن پیش یافت. بر این اساس، وبر ادعا می‌کند انسان از پیامدهای رفتارهای خود به دلیل محصول خودش یعنی بوروکراسی، فاصله خواهد گرفت. (Giddens 2008: 691) در برابر بوروکراسی، افراد با این ادعا که سیستم عامل واقعی رفتارهاست، از قرار گرفتن تحت مسئولیت اخلاقی رفتارهایشان دوری می‌کردند.

امروزه در محیط‌های رسانه‌های اجتماعی، اظهار این مدعا که مفهوم و فرمت برنامه‌ها فرد را به تبلیغ تصویری وادار می‌کند، دور کردن فرد از پذیرش مسئولیت رفتارهایش را توجیه نمی‌کند. می‌توان پیش‌بینی کرد که در جامعه‌ای که هوش مصنوعی بیشتر برجسته می‌شود، گزینه‌ها را محدود می‌کند، با توجه به گرایش‌های آماری برای افراد انتخاب می‌کند و رفتارشان را هدایت می‌نماید، چنین موارد فرار از مسئولیت بیشتر رخ خواهد داد.

آزمایش‌های انطباق اجتماعی نشان می‌دهد که انسان با پتانسیل اطاعت و تبعیت، می‌تواند تحت تأثیر هوش مصنوعی قرار گیرد و توده‌ها می‌توانند به راحتی مورد دستکاری و هدایت

به سمت یک فرهنگ کنترل شده قرار گیرند. (Kağıtçıbaşı 1999: 67) ناچاریم بگوییم که نسل انسانی که تمام تصمیم‌ها را به هوش مصنوعی واگذار می‌کند، چندان دور نیست. احتمال دارد بشریت که مجبور شده چرخه زندگی محدود به خوردن، آشامیدن، خوابیدن، برآوردن نیازهای جسمی، تفریح و استراحت را بپذیرد، تمایل داشته باشد وجود هوش مصنوعی تصمیم‌گیرنده را به جای خود بپذیرد.

از نظر جامعه‌شناختی، می‌توان گفت که علاقه به هوش مصنوعی و پیوند آن با زندگی اجتماعی از دوگانگی آشوب و نظم ناشی می‌شود. انکار نشدنی است که انسان در هر عملش به دنبال نظم در برابر آشوب، که به معنای بی‌معنایی است، می‌باشد. (Baumann 2017: 197) این راستا، نمی‌توانیم بحث‌های هوش مصنوعی را جدا از جستجوی نظم ارزیابی کنیم. این گرایش به هوش مصنوعی می‌تواند نتیجه تلاش بشر برای ایجاد نظم در جهانی که آن را پر از آشوب می‌بیند، باشد. در واقع می‌توان گفت که جستجوهای انجام شده از فیلسوفان عصر روشنگری تا جنبش‌های صنعتی شدن و تمام اختراعات فناورانه، تلاشی برای ایجاد نظم بوده است. هر ماشین و اختراع فناورانه جدید، در درون خود یک نظم ایجاد می‌کند و راه حل‌هایی برای آشوب جهان ارائه می‌دهد. انتظار انسان که همواره در جستجوی نظم در این جهان پر از آشوب است برای دستیابی به نظمی که خود نتوانسته ایجاد کند از هوش مصنوعی، امری غیرعادی نیست. (Baumann 2017: 205)

انسان برای حل مشکل حمل و نقل، خودرو را تولید کرد اما سپس با مشکل ترافیک ناشی از آن مواجه شد؛ برای حل مشکل گرسنگی و غذا، کودها را تولید کرد اما این بار با آلودگی آب‌های زیرزمینی روبرو شد. بدین ترتیب انسان تجربه کرد که جستجوی نظم او می‌تواند منجر به آشوب‌های جدید شود. به نظر می‌رسد که انسان در آینده نزدیک باید با فجایع ناشی از واکنش‌های زنجیره‌ای بیولوژیکی و بیماری‌های آلرژیک ناشی از محصولات مهندسی ژنتیک انقلابی موسوم به ارگانیسم‌های تغییر ژنتیکی یافته دست و پنجه نرم کند. می‌توان تصور کرد که امید بستن انسان به هوش مصنوعی ناشی از امید او به حل بن‌بست‌هایی است که خودش ایجاد کرده است. اگر چنین باشد، می‌توان گفت که این امید مانند "چنگ زدن به مار برای فرار از غرق شدن در دریا" است، زیرا هیچکس نمی‌تواند تضمین کند که این کار منجر به فاجعه دیگری نخواهد شد. نکته‌ای که از قلم می‌افتد این است که توسعه دهندگان هوش مصنوعی محدود به تولیدکنندگان امروز و اکنون نخواهند بود. می‌توان تصور کرد که کسانی که از زوایای مختلف به موضوع می‌نگرند و قصد برتری و منفعت برای خود و

گروهشان را دارند، نظم مورد انتظار از هوش مصنوعی را جانبدارانه خواهند کرد. از سوی دیگر، همانطور که در مورد ارگانیسم‌های تغییر یافته ژنتیکی دیده شد، باید این نکته را به خاطر داشت که واکنش‌های زنجیره‌ای غیرقابل پیش‌بینی ممکن است رخ دهد.

جایگاه دین که نیاز انسان است، در دنیای تولید مبتنی بر اصل تحریک خواسته‌ها و در دنیای هوش مصنوعی که محصول این دنیاست، مهم است. بنابراین بیان این مطلب که تولیدکنندگان فناوری که احتمالاً شکل دهنده زندگی اجتماعی آینده ما هستند، سایر اشکال زندگی اجتماعی را تهدید می‌کنند، اغراق‌آمیز نخواهد بود. به نظر می‌رسد این تهدید در نتیجه تعیین همه‌گرایش‌ها و گزینه‌ها توسط هوش مصنوعی بر اساس داده‌های آماری ایجاد خواهد شد. جامعه‌ای که مسیرش را بر اساس الگوریتم‌های عددی تعیین می‌کند، ممکن است با دیده‌آماری به ارزش‌ها و گفتمان‌های مذهبی حامل هزاران سال انباشت انسانی و عشق بنگرد و آنها را از زندگی حذف کند. انسانیت در برابر این تهدید باید از فراموشی میراث و ثروت انسانی یعنی ادیان و ارزش‌های ناشی از آنها و قواعد اخلاقی جلوگیری کند.

ادعای فراموشی ادیان و ارزش‌ها در ابتدا قانع‌کننده به نظر نمی‌رسد. اما این تهدید به معنای ناپدید شدن از کتاب‌ها نیست، بلکه دور شدن دین و ارزش‌ها از زندگی اجتماعی و عادات است. شیوه تفکری که هوش مصنوعی بر آن متکی و انسانیت را به چالش خواهد کشید، الگوریتم‌های یادگیری عمیق مبتنی بر تعمیم‌های آماری و تأمین‌کننده یادگیری هوش مصنوعی خواهد بود. این شیوه تفکر کاملاً کمی است و این کمیت‌ها نتیجه‌گرایش‌هایی است که بر اساس میلیاردها اندازه‌گیری، شیوه عمل هوش مصنوعی را تعیین می‌کنند. (Sermtlu 2018: 60)

چیره شدن میلیاردها اندازه‌گیری بر هر حرکت هوش مصنوعی، با ایجاد یک ابر سیال، باعث خواهد شد تا قواعد اخلاقی و مذهبی به دلیل عدم مبتنی بودن بر اعداد و ترجیحات مردم، متهم به غیرمنطقی بودن شوند. عدم دستیابی رویه‌های معنوی مانند وجدان و ارزش به اکثریت کمی، می‌تواند در جهانی که ترجیحات به هوش مصنوعی واگذار می‌شود، منجر به نادیده گرفته شدن و به تدریج فراموش شدن این ارزش‌ها گردد. در نتیجه، خطر ماشینی شدن آگاهی نیز ممکن است رخ دهد.

۴. تغییرات احتمالی در زندگی اجتماعی در چارچوب عناوین جامعه‌شناختی

هر نوآوری می‌تواند نظم موجود را تغییر دهد و بر ساکنان آن سیستم تأثیرات منفی داشته باشد. اما همچنین می‌تواند تغییرات مثبتی را نیز فراهم کند. هوش مصنوعی به عنوان یک گام بزرگ، مزایا و معایب زیادی را به همراه خواهد داشت. آشکار ساختن این امکانات و هموار کردن مسیر آنها با مداخلات ممکن، خدمتی به بشریت از سوی علم خواهد بود. در این بخش تلاش می‌کنیم تا تحت عناوین جامعه‌شناختی، فرایند و تغییراتی را که انسانیت ممکن است با تجربه هوش مصنوعی با آن روبرو شود را مورد بررسی قرار دهیم و پیش‌بینی‌هایی را ارائه کنیم. در این زمینه، اولین موضوع قابل تأمل، رویه‌های زندگی روزمره است. آیا هوش مصنوعی می‌تواند رویه‌های زندگی اجتماعی روزمره و تعامل اجتماعی را تغییر دهد؟ آیا می‌توان پیش‌بینی کرد که چهره، ژست‌ها و احساسات در محیط رباتیک و در بستر کدگذاری شده چگونه زندگی خواهند کرد؟ به عنوان مثال، در برابر رفتار انسانی که گرایش به واکنش منفی نیز دارد، یک ربات ارتباطی هوش مصنوعی چه واکنشی نشان خواهد داد. قابلیت کاربرد رویکردهایی مانند تعارض، سازگاری (پذیرش متقابل) و تأثیرپذیری که روابط را شکل می‌دهند و بیشتر توسط عوامل عاطفی ایجاد می‌شوند، در گفتگوهای رباتیک هدایت شده توسط هوش مصنوعی یک علامت سوال است. در مشکلات فردی، گاهی نیاز به تعارض احساس می‌شود. افراد انتظارات عاطفی، تنش‌های ناشی از چشم‌پوشی‌های کوچک خود را گاهی از طریق تعارض و گاهی با نشان دادن رویکردی که انتظار درک متقابل دارد، به طرف مقابل منتقل می‌کنند و انتظار درک انسانی از سوی آنها را دارند. در این نقطه از نیاز به ارتباط انسانی، فکر کردن به اینکه حتی بدترین ارتباط انسانی نیز از ارتباطی که یک ربات فراهم می‌کند، انسانی‌تر خواهد بود، نادرست نخواهد بود. در این مرحله، می‌توانیم پیش‌بینی کنیم که جامعه برای جستجوی طبیعت انسانی، به سمت امر دینی گرایش خواهد یافت. در دنیایی که ماشین‌ها به هر نیازی پاسخ می‌دهند، تقاضا برای یک لبخند انسانی، تسلی، تشویق و مهربانی‌پدیدار خواهد شد. می‌توان پیش‌بینی کرد که محل این نیازها، محیط‌های دینی خواهد بود. به نظر می‌رسد که در گریز از ماشینی‌شدن، محیط‌های دینی مهمترین پناهگاه انسان خواهند بود. انسان با تمام طبیعی بودنش در یک محل عبادت‌گرد هم می‌آید و در یک جمع فاقد مصنوعیت، احساسات و صمیمیت خود را به اشتراک می‌گذارد و از امکانات کهن ارائه شده توسط دین بهره‌مند خواهد شد. یکی از پیش‌بینی‌های قابل‌تصور این است که مجازی‌بودن

و مصنوعیت ناشی از تکنولوژی، افراد را بیشتر به سمت اماکن دینی سوق خواهد داد و ممکن است کیفیت و شدت زندگی مذهبی در سطوح فردی و اجتماعی افزایش یابد.

به نظر می‌رسد یکی از حوزه‌هایی که هوش مصنوعی بیشترین احساس را برای افراد در زندگی اجتماعی ایجاد خواهد کرد، حوزه ارتباطات باشد. مراکز تماس، خدمات درخواست، نقاط ورود و خروج و امنیت، واحدهای کنترل ترافیک، ارتباطات بین بخش‌ها و ارتباطات بخشی در کارخانه‌ها از جمله حوزه‌هایی هستند که در حال حاضر توسط هوش مصنوعی کنترل یا خدمات ارائه می‌شوند. ارتباطات در این حوزه‌ها با مدل‌های ارتباطی مثبت کدگذاری شده انجام می‌شود. می‌توان پیش‌بینی کرد که این روند ادامه خواهد یافت. این واقعیت وجود دارد که همه افراد جامعه از چنین زبان ارتباطی مثبت استفاده نمی‌کنند. به ویژه مشاهده می‌شود که اقشار جامعه‌ای که تعامل کمتری با نهادهای رسمی یا ساختارهای سازمانی دارند، بیشتر از زبانی حاوی عبارات عامیانه، زبانی که می‌تواند صمیمانه تلقی شود اما فاقد ادب است، استفاده می‌کنند. این زبان گاهی از سوی استفاده‌کنندگان آن صمیمیت قلمداد می‌شود، اما می‌تواند شامل عناصر ناخواسته‌ای مانند خشونت همسالان، تبعیض جنسیتی، خشونت و پرخاشگری باشد. می‌توان تصور کرد که با ورود هوش مصنوعی به جزئیات بیشتری از زندگی، تعداد بیشتری از افراد با یک زبان و سبک رفتاری رسمی مواجه خواهند شد. محیطی که در آن زبان و احتمالات بر اساس رویکردهای مثبت کدگذاری شده‌اند، با هنجارهایی که این محیط ارائه و اعمال می‌کند، به نظر می‌رسد می‌تواند به از بین رفتن زبان و رفتارهای منفی که مورد تایید دین نیستند، کمک کند. به عبارت دیگر، با غلبه هوش مصنوعی بر زندگی ما، مفاهیمی مانند ادب، عدالت، برابری و زبان ارتباطی مثبت می‌توانند در زندگی اجتماعی جای گیرند و زندگی اجتماعی را قابل تحمل‌تر کنند. در کنار احتمال بروز سردی‌هایی مانند خصلت منفی و دافعه بودن رسمیت که در بالا به آن اشاره شد، هوش مصنوعی می‌تواند چنین کمکی را در راستای از بین بردن زبان منفی داشته باشد.

هنگامی که تلاش می‌کنیم تا یک جامعه را از دیدگاه جامعه‌شناختی بررسی کنیم، سطحی که در ابتدا آن را در سطح کلان تعریف خواهیم کرد، سطح طبقات اجتماعی خواهد بود. چه تقسیم‌بندی به صورت پایین-طبقه بالا باشد، چه به صورت طبقات پایین، متوسط، بالا یا تقسیم‌بندی‌های بیشتر، طبقه‌بندی یکی از پیامدهای اجتناب‌ناپذیر زندگی اجتماعی و راه‌های تعریف آن است. طبقات با سبک زندگی، الگوهای هزینه‌کرد، تفاوت در مکان‌ها، عادات مصرفی و تفاوت‌های زندگی بسیار دیگر از یکدیگر متمایز می‌شوند.

به نظر می‌رسد که هوش مصنوعی می‌تواند باعث تغییر در تمایزات طبقاتی اجتماعی شود. طبقه بالا ویژگی‌های متمایزکننده‌ای دارد که آرزوی متفاوت بودن یا احساس الزام به چنین بودن را دارند. به عنوان مثال، سفر با راننده، زندگی در خانه‌ها و اثاثیه‌های گران‌قیمت و لوکس، غذا خوردن در مکان‌های لوکس و ثروتمند، زندگی شبانه، سپردن ماشین به پارکبان، زندگی در خانه‌های بزرگ و با حیاط. اما در دنیایی که خودروها با هوش مصنوعی حرکت می‌کنند، مالکیت خودرو وجود ندارد، هنگامی که نیاز است یک خودروی هوش مصنوعی به درب خانه می‌آید، محیط‌های زندگی و خانه‌ها توسط هوش مصنوعی طراحی می‌شوند و لوکس و راحتی در اوج به همگان ارائه می‌شود، به نظر می‌رسد که این موارد امکان‌پذیر نخواهند بود. بنابراین می‌توان پیش‌بینی کرد که رفتارهای متمایزکننده بین طبقه بالا، طبقه متوسط و طبقات پایین‌تر کاهش خواهد یافت. می‌توان گفت که این امر با ایده زندگی مشترک و برابری که مذهب آن را آرمان قرار داده است، مطابقت دارد. از این دیدگاه می‌توانیم پیش‌بینی کنیم که هوش مصنوعی می‌تواند نتایجی را به بار آورد که به آرمان‌های مذهبی کمک می‌کند. اما این سؤال نیز باید مورد بررسی قرار گیرد که شور انسانی برای جستجوی تفاوت‌ها چه نوآوری‌هایی می‌تواند در مقابل این امر ایجاد کند. از طرف دیگر، در حالی که هوش مصنوعی تا این حد پیشرفت کرده و ما به عنوان بشریت در حال ارسال فضاییما به مریخ هستیم، این واقعیت در برابر ما قرار دارد که در جهان هر روز ۸۰۰ میلیون نفر گرسنه هستند و ۱.۳ میلیارد نفر بدون برق زندگی می‌کنند، و ۲.۴ میلیارد نفر از خدمات بهداشتی عمومی بهره‌مند نمی‌شوند. (United Nations Development Programme, 1999; United Nations Development Programme, 2023) اگر پیشرفت‌های فناورانه به ویژه هوش مصنوعی بدون گسترش در سراسر جهان رخ دهد، منافع آن در کشورهای مرکزی متمرکز خواهد شد. به احتمال زیاد، پیشرفت‌های هوش مصنوعی محدود به کشورهای غربی و برخی کشورهای دور شرقی خواهد بود. به نظر می‌رسد هوش مصنوعی می‌تواند نوآوری‌ها و مزایایی در غلبه بر فقر ایجاد کند. فقر می‌تواند نتیجه نابرابری جهانی در دنیایی باشد که در آن تولید بسیار فراوان است. (Alsamarai et al., 2021, p. 12)

همچنین مشاهده می‌شود که سبک زندگی لوکس و اسراف از عادات موجد فقر هستند. بنابراین می‌توان گفت به طور کلی فقر نتیجه بی‌عدالتی و مدیریت بد انسان است. می‌دانیم که هوش مصنوعی از همین حالا قادر به نوشتن داستان و کتاب و هدایت نقشه‌های اقتصادی است. پیش‌بینی ورود آن به سیاست و تولید سناریوها برای آینده بشریت در آینده نزدیک دشوار نیست. در این فرآیند، می‌توانیم تصور کنیم که هوش مصنوعی با اصولی مبتنی بر

معادلات و مساوات‌های عددی و به دور از دیدگاه‌های انسانی، سیاست‌های برابری طلبانه تری را تولید کرده و راه حلی برای نابرابری جهانی و فقر ارائه دهد. اما در این نقطه، احتمال این وجود دارد که کدگذاری‌ها و ورودی‌های هوش مصنوعی با الگوهای موجود در سیستم جهانی ناعادلانه کنونی وارد شوند، زیرا ممکن است هوش مصنوعی چیزهایی را بگوید که مورد پسند سازندگان آن و به نفع منافع آنها نباشد و موجب گفتمان‌های مغایر با نظم جهانی موجود شود. این امر خطر تثبیت بیشتر هژمونی جهانی توسط هوش مصنوعی را به همراه خواهد داشت. از این منظر، هنگام توسعه فناوری هوش مصنوعی، نیاز به همکاری چندجانبه با اصول بنیادین توجه به تمام مردم جهان ضروری است.

در شکل فعلی، سیستم عامل‌ها و سخت‌افزارها (مانند اینتل و ویندوز) منشأ یک کشور دارند و تمام نرم‌افزارهای جدید روی آنها کار می‌کنند، که خطر غالب شدن منافع و دیدگاه‌های آن کشور بر هوش مصنوعی وجود دارد. (۱) با در نظر گرفتن این که هوش مصنوعی می‌تواند به آینده شکل دهد، این امر می‌تواند به معنای تداوم آرزوهای استعماری و ساختار جهانی موجود در یک بازه زمانی طولانی باشد.

علم میراث مشترک بشریت است و این موضوع برای همگان پذیرفته شده است. فناوری هوش مصنوعی نیز محصول این میراث است. از این منظر، باید از این واقعیت که هوش مصنوعی دستاورد و محصول همکاری تمام بشریت است حرکت کرد و پذیرفت که می‌تواند نتایجی را به نفع تمام بشریت و نه منافع سرمایه‌داری و استعماری ارائه دهد. تاریخ پر از جنگ بشری، امید ما را برای رسیدن به این توافق محدود می‌کند. برای این منظور، تمام کشورها ناچارند در زمینه هوش مصنوعی تحقیقات خود را انجام دهند. اما در این صورت، واقعیت جنگ‌های احتمالی هوش مصنوعی و روبات‌های دارای هوش مصنوعی و بیوتکنولوژی پیش روی ما قرار می‌گیرد. وحشیگری هوشمند بدون احساساتی مانند ترحم و شفقت بی‌پایان است (Ahmed, 2019, 192)

پیش‌بینی می‌شود هوش مصنوعی فرایندهای جدیدی در زمینه جنسیت و هویت جنسیتی-اجتماعی ایجاد کند. کدگذاری مردانه و زنانه در استعاره تفکر می‌تواند یک دستاورد هوش مصنوعی در پیشگیری از نابرابری اجتماعی باشد. به عنوان مثال، برنامه‌ها و ربات‌های هوشمند مبتنی بر هوش مصنوعی که در منوهای تلفن، طراحی می‌شوند می‌توانند تا درون خانه‌ها نفوذ کنند و مفید باشند و از تبعیض علیه زنان جلوگیری کنند. محافظت از زنان در برابر خشونت خانگی یا خشونت علیه زنان از طریق دستبندها یا دستگاه‌های ردیاب مجهز به

تأثیرات هوش مصنوعی بر ... (محدثه قوامی پور سرشکه و امیررضا محمودی) ۲۳۵

هوش مصنوعی ممکن خواهد بود. هوش مصنوعی می تواند در شناسایی و ردیابی افراد مستعد خشونت بسیار مفید باشد. اما محدود ماندن این اقدامات به سطح خارجی می تواند منجر به افزایش افراد فاقد کنترل درونی شود. بنابراین، هوش مصنوعی باید نه برای اقدامات پیشگیرانه، بلکه برای آموزش اراده فردی استفاده شود. فناوری نباید به سرپرستی انسان منجر شود؛ چنین پیوندی هم اراده انسان را تضعیف می کند و هم زندگی را به یک زندان باز تبدیل می کند. (Bostrom, 2003, 140-144)

هوش مصنوعی و ارتباطات مبتنی بر آن پتانسیل پیشگیری از برخی انحرافات را دارد. عدم کدگذاری انحرافات اجتماعی مانند همجنسگرایی در گفتار و نوشتار می تواند با گذشت زمان منجر به حذف یا کاهش این انحرافات از جامعه شود. اما برعکس آن نیز ممکن است اتفاق بیفتد. جای گرفتن انحرافات جنسی مانند همجنسگرایی که مورد مخالفت ادیان است در کدگذاری های هوش مصنوعی می تواند باعث شود که این گرایش ها که در جامعه به طور خودکار با اشاره ها و حرکات بدنی مختصر مانع می شوند، ناگهان در تمام عرصه های زندگی جایگاه پیدا کنند و عادی شوند. بنابراین، هنگام ایجاد زبان و ادبیات هوش مصنوعی، باید حساسیت های لازم برای حفظ سنت های کهن بشری یعنی ادیان و خانواده که برای تداوم نسل ضروری است، رعایت شود. (Coeckelbergh, 2020, 105-110)

به نظر می رسد که نوآوری هایی مانند کاشت تراشه حافظه در مغز، انعکاس اطلاعات بر روی عینک ها، در زندگی ما وارد شوند. این می تواند باعث تفاوت های جدیدی در پذیرش حکم تلاوت قرآن در نماز، یعنی خواندن بخشی از قرآن شود. همچنین رویکردهایی که نسبت به مقررات دینی در مورد موانع احساس گرسنگی برای افراد روزه دار، توسط نوآوری های تکنولوژیکی و کاربردهای هوش مصنوعی برای سطوح عملکردی و حساسی بدن مانند فشار خون، قند خون و گردش خون اتخاذ می شوند، می توانند جزء این تفاوت های احتمالی در نظر گرفته شوند. (Erdeniz, 2017, 66) برای صدور احکام در این زمینه ها، نهادهای دینی ملزم به پیگیری این موضوعات هستند. باید به خاطر داشت که در این حوزه نیز، همانند هر حوزه دیگری، امکان سوءاستفاده از دین وجود دارد. برای جلوگیری از این امر، ایجاد یک سیستم پیگیری و واکنش همزمان برای حفاظت از دین و کمک گرفتن از آن در صورت لزوم، مهم است.

وجود هوش مصنوعی و ربات های دارای آن می تواند یک بخش جدید از داشتن را ایجاد کند. این حوزه داشتن، که می توان آن را با داشتن وسایل لوکس یا خانه های باشکوه مقایسه کرد، به این معنی است که افراد با وضعیت مالی بهتر می توانند ربات ها یا رایانه های هوشمند

برتری داشته باشند. با این تفکر، ربات‌های بیونیک هوشمند یک حوزه خدماتی شبیه به نظام برده داری دوران فتودالی را برای بشریت ارائه خواهند کرد و استانداردهای اقتصادی برای به دست آوردن آن افزایش خواهد یافت. این احتمال ممکن است با پیش بینی قبلی ما درباره اینکه هوش مصنوعی برابری را به ارمان می آورد، متناقض به نظر برسد. اما اگر سرمایه داری تمایل به ادامه داشته باشد، این یک احتمال دور از انتظار نیست. این وضعیت می تواند به طور کلی تسهیل و گسترش دسترسی به خدمات زندگی اساسی و حوزه های زندگی را به همراه داشته باشد. اما آنچه در حوزه های خصوصی به دست می آید، دارایی ها، اموال مالکیت شده، ممکن است بیشتر از قبل متفاوت شود و این امر می تواند موجب تشدید نابرابری های اجتماعی گردد. (Coeckelbergh, 2020, 59-63)

افزایش تفاوت و تنوع در آنچه به دست می آید، دارایی ها و اشیای مالکیت شده، می تواند منجر به مقایسه بین افراد و در نتیجه ناامیدی آنها گردد. می توان گفت که راحتی حاصل از داشتن ربات هایی که هر کدام به اندازه قیمت یک خودروی لوکس هستند و خدماتی مانند کارهای خانه، نگهداری از کودکان، کارهای باغبانی و غیره را ارائه می دهند و هزینه این راحتی، می تواند باعث ظهور افرادی شود که به دنبال مصرف بیشتر و این هدف هستند، و این به فرهنگ مصرف گرایی منجر می شود. نتیجه این امر، امکان مقایسه بیشتر، افزایش رقابت بین افراد و به تعویق افتادن خوشبختی خواهد بود. از این منظر، لازم است که خوشبختی به عنوان یک پدیده مستقل از تکنولوژی مطرح شود و در نظام آموزشی به آن پرداخته شود. در غیر این صورت، شاهد آن خواهیم بود که درک کمی یا زیادی خوشبختی در جامعه امروز که به داشتن گوشی همراه و خودرو تقلیل یافته است، در آینده به داشتن مکانیزم های هوشمند مجهز به هوش مصنوعی تعمیم داده می شود. (Fromm, 1994, 177) این امر منجر به کاهش تدریجی خوشبختی و ظهور افراد و جامعه ای کاملاً در حال رقابت، همانند دنیای کسب و کار خواهد شد. نتیجه نهایی این روند، از بین رفتن ارزش ها و هماهنگی در جامعه خواهد بود.

۵. تاثیر هوش مصنوعی بر ساختارهای اجتماعی

- تغییر در الگوهای ارتباطات اجتماعی: هوش مصنوعی، از طریق ربات‌ها و دستیارهای مجازی، توانسته بسیاری از نقش‌ها و تعاملات اجتماعی را تغییر دهد. با ورود این فناوری به زندگی روزمره، الگوهای ارتباطی و تعاملاتی مانند مشاوره‌های روان‌شناختی

تأثیرات هوش مصنوعی بر ... (محدثه قوامی پور سرشکه و امیررضا محمودی) ۲۳۷

و مراقبت از سالمندان توسط ربات‌ها به جای انسان‌ها انجام می‌شود، که ممکن است باعث کاهش ارتباطات انسانی و افزایش انزوا و دوری اجتماعی شود.

- **تغییر در ماهیت اشتغال و کار:** با جایگزینی کارهای یکنواخت و پرزحمت توسط هوش مصنوعی، برخی از مشاغل انسانی به ماشین‌ها واگذار شده‌اند. این تغییر باعث بروز نگرانی‌هایی در مورد بیکاری و تغییر هویت حرفه‌ای انسان‌ها شده است، چراکه ماشین‌ها در برخی موارد توانسته‌اند به‌طور مستقل عمل کنند و حتی تصمیمات مهم بگیرند. این مسئله چالش‌هایی را در نحوه مدیریت جامعه و توزیع عادلانه منابع و فرصت‌های شغلی به وجود آورده است.

- **اختلاف طبقاتی و دسترسی به فناوری:** استفاده از هوش مصنوعی و تجهیزات پیشرفته در ابتدا بیشتر در دسترس افرادی با توان مالی بالاتر قرار دارد. این وضعیت ممکن است موجب تقویت تفاوت‌های طبقاتی شود، زیرا افراد ثروتمند به راحتی به خدمات هوشمند دسترسی دارند، در حالی که گروه‌های کم‌درآمد یا کشورهای کمتر توسعه‌یافته، از مزایای این فناوری بهره‌مند نمی‌شوند. (رجبی، نصراللهی، ۱۴۰۲، ۹۹)

۶. تأثیر هوش مصنوعی بر ارزش‌های دینی

- **چالش‌های اخلاقی و معنوی:** ورود هوش مصنوعی به حوزه‌هایی که مرتبط با تصمیم‌گیری‌های اخلاقی و معنوی هستند، سوالاتی درباره نقش آن در ارزش‌های دینی ایجاد کرده است. به عنوان مثال، آیا ربات‌ها یا سیستم‌های هوشمند می‌توانند در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی مرتبط با ارزش‌های دینی مشارکت کنند یا حتی جایگزین برخی از مشاوران و راهنمایان دینی شوند؟ این پرسش‌ها باعث شده تا باورهای سنتی و آموزه‌های دینی با چالش مواجه شوند.

- **تهدیدی برای اراده آزاد و اختیار انسانی:** ارزش‌های دینی اغلب بر اساس آزادی و اختیار فردی شکل گرفته‌اند. هوش مصنوعی با تصمیم‌گیری‌های خودکار و استفاده از داده‌های گسترده برای هدایت رفتارهای افراد، در برخی موارد ممکن است انتخاب‌های فردی را محدود کرده و تهدیدی برای اراده آزاد محسوب شود. این مسئله می‌تواند بر باورهای دینی مرتبط با آزادی اراده و مسئولیت فردی تأثیر بگذارد.

- **تغییر در جایگاه دین و ارزش‌های معنوی در جامعه:** با گسترش هوش مصنوعی و استفاده از آن در حل مشکلات اجتماعی و روانی، برخی افراد ممکن است کمتر به دین و آموزه‌های معنوی وابسته شوند. به عنوان مثال، مشاوره‌های معنوی که به‌طور سنتی در حوزه دین قرار می‌گرفت، اکنون به شکل برنامه‌های هوشمند و ربات‌های مشاور ارائه می‌شود. این امر می‌تواند به تدریج به کاهش نقش دین در جوامع مدرن منجر شود، چراکه افراد به ابزارهای فناورانه روی می‌آورند که بدون نیاز به تجربه و دانش معنوی، خدمات مشاوره‌ای ارائه می‌دهند. (حق جو، ۱۴۰۰، ۱۵۱)

۷. پیامدهای هوش مصنوعی در حوزه دین و معنویت

پیامدهای هوش مصنوعی در حوزه دین و معنویت موضوعی چندبعدی است که به تغییرات بنیادین در نحوه ادراک و عملکرد باورهای دینی در مواجهه با فناوری‌های نوین پرداخته و به پرسش‌های مهمی درباره آینده دین و معنویت در جوامع تکنولوژیک دامن زده است. در اینجا، برخی از این تاثیرات و تغییرات احتمالی به‌طور کامل توضیح داده شده است:

۱.۷ تغییر در برداشت‌ها و باورهای دینی

- **کمرنگ شدن نقش سنتی دین و معنویت:** فناوری‌های هوش مصنوعی در حال جایگزین کردن برخی از نقش‌هایی هستند که پیش‌تر به دین و آموزه‌های دینی اختصاص داشت. به عنوان مثال، سیستم‌های هوشمند می‌توانند به عنوان مشاوران روانی و معنوی عمل کنند و به کاربران کمک کنند تا با مشکلات عاطفی و روانی خود کنار بیایند. این جایگزینی باعث می‌شود افراد برای نیازهای معنوی و روانی خود کمتر به نهادهای دینی مراجعه کنند و به جای آن، به ابزارهای فناورانه وابسته شوند. این امر به تدریج ممکن است باعث کاهش نقش دین در زندگی اجتماعی شود.

- **تغییر در مفاهیم اختیار و اراده آزاد:** بسیاری از آموزه‌های دینی بر اصل اراده آزاد و اختیار فردی تاکید دارند؛ اما هوش مصنوعی، با تحلیل و هدایت رفتارها بر اساس داده‌ها و الگوریتم‌های پیشرفته، به نوعی بر انتخاب‌های انسانی تاثیر می‌گذارد و در برخی موارد حتی آنها را محدود می‌کند. این موضوع می‌تواند چالشی فلسفی و دینی درباره ماهیت اراده و اختیار ایجاد کند، چرا که هوش مصنوعی به‌طور غیرمستقیم بر تصمیم‌گیری‌ها و رفتارهای فردی اثرگذار است. (یوسفی، ۱۴۰۲، ۸۸)

۲.۷ ایجاد چالش‌های اخلاقی جدید

- ارائه نظام‌های اخلاقی توسط هوش مصنوعی: برخی سیستم‌های هوشمند، به‌ویژه در حوزه‌هایی چون پزشکی، امنیت و قضاوت، تصمیماتی می‌گیرند که نیاز به توجه به اصول اخلاقی دارند. این امر باعث می‌شود که از هوش مصنوعی انتظار برود که نقش قضاوت‌های اخلاقی را نیز ایفا کند. اما سوال اینجاست که آیا ماشین‌ها می‌توانند ارزش‌های دینی و اخلاقی پیچیده را درک کرده و بر اساس آنها تصمیم بگیرند؟ این موضوع موجب بحث‌های گسترده‌ای میان متخصصان دین و فلسفه شده است و نگرانی‌هایی را درباره امکان کم‌رنگ شدن نقش دین در هدایت رفتارها و تصمیمات فردی به وجود آورده است.

- امکان ایجاد تناقضات اخلاقی و دینی: هوش مصنوعی در شرایطی ممکن است رفتارها و تصمیم‌هایی را تشویق کند که با ارزش‌های دینی و اخلاقی در تضاد باشد. برای مثال، برخی سیستم‌های تجاری یا اجتماعی بر اساس الگوریتم‌های بهینه‌سازی مالی و کارایی، اقداماتی را به افراد توصیه می‌کنند که ممکن است با اصول معنوی، مانند انصاف، صداقت و احترام به دیگران مغایر باشد. در این شرایط، باورهای دینی افراد ممکن است با تصمیم‌های ارائه‌شده توسط سیستم‌های هوشمند در تضاد قرار گیرند. (قوامی پور سرشکه، محمودی، ۱۴۰۳، ۲۷)

۳.۷ تأثیر بر جایگاه نهادهای دینی و نقش‌های معنوی در جامعه

- تغییر در مرجعیت دینی: با توسعه هوش مصنوعی، افراد ممکن است کمتر به منابع سنتی دینی یا مشاوران مذهبی برای پاسخگویی به سوالات خود مراجعه کنند و به‌جای آن به سیستم‌های هوشمند که پاسخ‌های سریع و سفارشی ارائه می‌دهند، روی آورند. این تغییر در مرجعیت می‌تواند موجب تضعیف جایگاه رهبران دینی در جوامع شود و به تدریج ارزش‌ها و آموزه‌های دینی را از زندگی روزمره افراد دور کند.

- توسعه خدمات مذهبی توسط فناوری‌های هوشمند: برخی از نهادهای مذهبی شروع به استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی برای ارائه خدمات دینی کرده‌اند. برای مثال، ایجاد برنامه‌های هوشمندی که اوقات شرعی را یادآوری کنند، آیات مقدس را به کاربران آموزش دهند و یا حتی در مراسم‌های مذهبی، همانند مراسم عبادت و نیایش، به شکل ربات‌ها حضور یابند. این اقدامات ممکن است به گسترش فناوری در امور دینی

کمک کند، اما در عین حال نگرانی‌هایی را درباره از بین رفتن ارزش‌های سنتی و معنوی عبادت و مراسم‌های دینی به وجود می‌آورد.

- **کاهش وابستگی به مراسم‌های دینی اجتماعی:** با افزایش استفاده از سیستم‌های هوشمند برای انجام عبادات و وظایف دینی به صورت فردی، احتمال دارد که نقش اجتماعی دین در آینده کاهش یابد. دین و معنویت در بسیاری از فرهنگ‌ها از طریق تجمعات دینی، مانند نماز جمعه یا مراسم مذهبی دیگر، موجب تقویت پیوندهای اجتماعی می‌شوند. اما هوش مصنوعی می‌تواند انجام عبادات را به شکل فردی و در خانه میسر سازد و این امر ممکن است به تضعیف روابط اجتماعی و کاهش تعاملات دینی جمعی بینجامد.

۴.۷ بازاندیشی و بازتفسیر آموزه‌های دینی برای انطباق با فناوری‌های نوین

- **ضرورت انطباق دین با مسائل جدید:** پیشرفت‌های هوش مصنوعی پرسش‌های جدیدی را مطرح می‌کند که نهادهای دینی باید به آنها پاسخ دهند. برای مثال، مسائلی مانند اخلاق ربات‌ها، حقوق و مسئولیت‌های ماشین‌ها، و یا استفاده از هوش مصنوعی برای اهداف پزشکی و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی، نیازمند بازاندیشی و انطباق اصول دینی هستند تا پاسخ‌های معاصر به نیازهای جامعه ارائه شود.

- **ایجاد آموزه‌های جدید:** ممکن است نهادهای دینی در مواجهه با هوش مصنوعی، آموزه‌ها و اصولی جدید تعریف کنند که به انطباق دین با تغییرات سریع فناوری کمک کند. برای مثال، توصیه‌هایی درباره نحوه استفاده اخلاقی از هوش مصنوعی، یا محدودیت‌هایی برای به‌کارگیری آن در زندگی شخصی و اجتماعی. این رویکرد می‌تواند دین را همچنان به عنوان مرجع راهنما و منبع معنوی در دنیای مدرن حفظ کند.

۸. نتیجه‌گیری

تنوع مثال‌های ارائه شده و فراوانی احتمالات، ناشی از بی‌محدود بودن آنچه هوش مصنوعی می‌تواند انجام دهد، است. یک ماشین با الگوریتم قابل یادگیری که نه تنها تجربیات خود، بلکه تجربیات عددی سراسر جهان را درک می‌کند، به نظر می‌رسد محدودیتی برای آنچه می‌تواند بر زندگی انسان بیاورد، نداشته باشد. اگر تأثیر ورود تلفن همراه به زندگی اجتماعی را در نظر بگیریم، تصور اینکه ماشین‌های قابل یادگیری و هدفمند چگونه می‌توانند زندگی اجتماعی را

تحت تأثیر قرار دهند، هیجان انگیز است. انتقال زندگی انسان از تولد تا مرگ که در گذشته دست انسان در آن دخیل بود به ماشین ها، امری محتمل است. اینکه این انقلاب انسان را به کجا می برد، یک معما است. در این معما، می توان پیش بینی کرد که ادامه جایگاه اجتماعی دین که بیشترین معنا را به زندگی می بخشد، به نفع بشریت خواهد بود. زیرا دین با ارائه پاسخ های هستی شناختی به انسان و لزوم انجام بسیاری از آیین های آن به صورت اجتماعی، مانع از گسستگی جامعه از یکدیگر و جهان معنایی می شود و می تواند راه حلی در برابر انحلال اجتماعی باشد

پژوهش حاضر، تأثیرات عمیق هوش مصنوعی بر ساختارهای اجتماعی و ارزش های دینی را مورد بررسی قرار می دهد. یافته های این مقاله نشان می دهد که فناوری هوش مصنوعی، با ویژگی های بی نظیر خود مانند یادگیری ماشین، پردازش داده های گسترده، و توانایی تصمیم گیری مستقل، توانسته است نقشی بنیادین در تغییرات اجتماعی و چالش های دینی ایفا کند. این فناوری با ورود به ابعاد مختلف زندگی، تعاملات اجتماعی و مفاهیم دینی، فرصتی بی سابقه برای بهبود کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی ایجاد کرده، اما در عین حال نگرانی های جدی در زمینه تهدیدات اخلاقی و معنوی نیز پدید آورده است.

از دیدگاه اجتماعی، هوش مصنوعی باعث تحولات قابل توجهی در الگوهای ارتباطات، نقش های اجتماعی و حتی الگوهای طبقه بندی در جامعه شده است. فناوری های هوش مصنوعی، به واسطه توانایی های پردازشی بالا، در حوزه هایی مانند مشاوره های روانشناختی، خدمات اجتماعی و مدیریت منابع انسانی، به طور گسترده به کار گرفته می شوند و به تدریج نقش های سنتی انسانی را جایگزین می کنند. این تغییرات پیامدهایی چون بروز نگرانی های جدید در حوزه اشتغال، کاهش تعاملات انسانی و افزایش انزوا را به همراه دارد. همچنین، تمایزهای طبقاتی به دلیل محدودیت دسترسی به فناوری های هوش مصنوعی ممکن است تقویت شود، چرا که جوامع کم درآمد و کشورهای در حال توسعه از مزایای کامل این فناوری بهره مند نمی شوند، در حالی که افسار ثروتمند دسترسی بیشتری به امکانات هوشمند دارند. این موضوع نه تنها نابرابری اقتصادی را تشدید می کند، بلکه به تعمیق شکاف های اجتماعی نیز منجر خواهد شد.

در حوزه دینی، مقاله نشان می دهد که ورود هوش مصنوعی به حوزه های مرتبط با تصمیم گیری های اخلاقی و معنوی، چالش های جدیدی را مطرح کرده است. ارزش های دینی و مفاهیمی چون اختیار و اراده آزاد در بسیاری از ادیان، اساسی و بنیادین هستند؛ اما با ظهور

سیستم‌های هوشمندی که بدون درک کامل از اصول دینی و اخلاقی، تصمیماتی را اتخاذ می‌کنند، این مفاهیم با تهدید جدی روبرو هستند. این مسئله به ویژه در شرایطی که سیستم‌های هوشمند به عنوان جایگزین مشاوران دینی یا اخلاقی عمل می‌کنند، نگرانی‌های اخلاقی و دینی را افزایش داده است. به عنوان مثال، این سؤال پیش می‌آید که آیا یک سیستم هوش مصنوعی می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های پیچیده که نیاز به درک عمیق از اخلاقیات دارد، شرکت کند یا خیر؟ علاوه بر این، گسترش استفاده از فناوری‌های هوشمند برای انجام وظایف دینی و معنوی، می‌تواند به کاهش ارتباطات دینی و تعاملات اجتماعی بینجامد، که در نتیجه آن، نقش اجتماعی و فرهنگی دین در جامعه کاهش می‌یابد.

بنابراین، پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده به مطالعات تجربی گسترده‌تر و کاربردی‌تر در مورد تأثیرات هوش مصنوعی بر جوامع دینی بپردازند. همچنین، بررسی این موضوع که چگونه می‌توان اصول و هنجارهای اخلاقی و دینی را در طراحی و توسعه سیستم‌های هوش مصنوعی مد نظر قرار داد، می‌تواند به بهبود و مدیریت بهتر این فناوری کمک کند. علاوه بر این، توسعه رویکردهایی برای تحلیل تأثیرات فرهنگی و اجتماعی هوش مصنوعی در فرهنگ‌های مختلف و ارزیابی تفاوت‌ها و شباهت‌های احتمالی در پذیرش و ادغام این فناوری در جوامع گوناگون می‌تواند به غنی‌سازی این حوزه و کاهش خطرات احتمالی کمک کند.

در نهایت، این مقاله تأکید می‌کند که برای بهره‌مندی از مزایای هوش مصنوعی و به حداقل رساندن پیامدهای منفی آن، نیاز به تدوین چارچوب‌های اخلاقی دقیق و همکاری بین نهادهای دینی، فرهنگی و علمی احساس می‌شود. این نهادها با همکاری یکدیگر می‌توانند ضمن حفظ ارزش‌های اجتماعی و دینی، به توسعه سیاست‌هایی بپردازند که به استفاده مسئولانه از هوش مصنوعی کمک کند و امکان رشد پایدار جامعه را فراهم سازد. این همکاری و توجه به ارزش‌های دینی و اجتماعی، نه تنها برای پیشگیری از مشکلات احتمالی مهم است، بلکه به تقویت نقش دین در زندگی اجتماعی و حفظ انسجام معنوی افراد نیز کمک می‌کند.

کتاب‌نامه

- اسلامی، رضا، انصاری، نرگس، (۱۳۹۶)، بکارگیری ربات‌های نظامی در میدان جنگ در پرتو اصول حقوقی بشردوستانه، مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۳۴، شماره ۵۶، ۱۴۱-۱۶۴.
- آقایی، کلثوم، کریمی نیا، محمد مهدی، انصاری مقدم، مجتبی، (۱۴۰۰)، نقد نظریه تربیتی ژان ژاک روسو از منظر تعلیم و تربیت انسانی، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، سال سوم، شماره ۲۹، ۹۱.

تأثيرات هوش مصنوعی بر ... (محدثه قوامی پور سرشکه و امیررضا محمودی) ۲۴۳

رجبی، محسن، نصراللهی، محمدصادق. (۱۴۰۲). پیامدشناسی فرهنگی توسعه هوش مصنوعی در رسانه‌های اجتماعی در ایران. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۶(۲)، ۹۵-۱۲۵.
جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۶۷)، منکرین معاد، نشریه پاسدار، شماره ۱۸.
حق جو، عبدالحجت. (۱۴۰۰). هوش مصنوعی کاربرد و قابلیت‌های آن در علوم دینی و حوزه‌های علمیه. حوزه، ۳۸(۱۲-۱۳)، ۱۴۰-۱۵۳.
قوامی پور سرشکه، محدثه، محمودی، امیررضا. (۱۴۰۳). واکاوی چالش‌های پیاده‌سازی هوش اخلاقی در هوش مصنوعی. فصلنامه اخلاق پژوهی، ۶(۴)، ۲۳-۴۸.
محموظی، عباس، (۱۳۷۷)، انسان و اندیشه در باره قیامت، نشریه پاسدار، شماره ۲۰۵.
یوسفی، یونس (۱۴۰۲) پاسخ به اهم شبهات پیرامون دین و هوش مصنوعی، آفاق علوم انسانی، ۸۸-۹۹

Bauman, Zygmund. *Sosyolojik Düşünmek*. Çeviren Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Chip Online. "Yapay Zekâ Kendi Özel Dilini Geliştirdi". 2018. https://www.chip.com.tr/haber/yapay-zeka-kendi-ozel-dilini-gelistirdi_70948.html.

Çolak, Ebru. "Yapay Zeka Dost mu Düşman mı?" *Derin Ekonomi* 28 (2017): 120-127.

Fromm, Eric. *Erdem ve Mutluluk*. Çeviren. Ayda Yörükkan. İstanbul: İşBankası Kültür Yayınları, 1994.

Future of Life Institute. "Benefits & Risks of Artificial Intelligence". erişim: 28.08.2018. [Intelligence/https://futureoflife.org/background/benefits-risks-of-artificial-intelligence/](https://futureoflife.org/background/benefits-risks-of-artificial-intelligence/).

Gencer, Bedri. "Medeniyet Savaşında Teknoloji". *Birey ve Toplum Cilt 2* Sayı: 4 (Güz 2012):7-26.

Geraci, Robert M. "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence". *Journal of the American Academy of Religion* Vol. 76, No.1. (March 2008):138-166.

Giddens, Antony, *Sosyoloji*. Yayına Hazırlayan. Cemal Güzel. İstanbul:Kırmızı, 2008.

Gray, John. *Kara Ayın, Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*. Çeviren. Bahar Tırnakçı. İstanbul: YKY, 2013.

Harari, Noah. *21. Yüzyıl için 21 Ders*. Çeviren. Selin Siral. İstanbul: Kolektif Kitap, 2018.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları, 1999.

Keleş, Ahmet. "Apokaliptik Hadis Edebiyatı ve Problemleri". *İstem*, Yıl: 4, Sayı: 7, (2006): 37-54.

Milliyet Gazetesi. "Tanrının yapay Zekâ olduğu Bir Din Ortaya Çıktı".Erişim, 05.01.2018. <http://www.milliyet.com.tr/tanrinin-yapay-zekaoldugu-yeni-bir-din-ortaya-cikti-mola-6297/>.

Milliyet Gazetesi. "Yapay Zekâya Vatandaşlık". 2017.<http://www.milliyet.com.tr/yapay-zekaya-vatandaslik-dunya-2545120/>.

Pirim, Harun. "Yapay Zekâ". *Journal of Yaşar University* (2006/1): 81-93.

Öztemel, Ercan. "Industry. Ve Yapay Zeka". *Bilim Teknik* 607 (Haziran2018): 78-85.

Rousseau, J.J. *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*. Çeviren. Selahattin Eyü-boğlu. İstanbul: Meb Yay., 1989.

Sermutlu, Emre. "Derinliklerdeki Zeka ve Etik". Bilim Teknik Dergisi 602. (Ocak 2018): 60-64.

United Nations Development Programme. "2023 Human Development Report". Erişim: 15.10.2017.
<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>.

United Nations Development Programme. "Human Development Report 1999". Erişim: 10.10. 2017.
http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/260/hdr\1999_en_nostats.pdf.

Way of the Future Church. "What Is This All About". 2018.<http://www.wayofthefuture.church/>.

Wired. "Inside the First Church of Artificial İntellegent ". 2018. <https://www.wired.com/story/anthony-levandowski-artificialintelligence-religion/>.